

АРАБ КАЛЛИГРАФИЯСЫ

◆ **Каллиграфия** (грек. kalligraphia – көркем жазу) – көркем әрі анық жазу өнері. Каллиграфия тарихы қаріп және жазу құралдары, стилистика өнері дамуы тарихымен тығыз байланысты. Каллиграфия оқуға қолайлы ғана емес, сонымен қатар хатқа графикалық эмоционалды-бейнелі ұғым беру мақсатын көздейді. Каллиграфия стилі қашықтан оқуға мүмкіндік беретін таңбаларының анық болуына, шапшаң жазылатын курсивке немесе оқуға қиын, бірақ сәнді өрнекке бейім болып келеді. Ислам елдерінде каллиграфия жоғары бағаланды. Ірі каллиграфтар “наسخи” қаріпін шеберлері арасында ибн Муқла (10 ғасыр), ибн Бавваб (11 ғасыр), Сұлтан Әли Мешхеди (15 ғасыр, “насталик” қаріпін шебері) және басқалар болды (қ. Хұснихат), Еуропада грек және латын жазуларының классик. үлгісі біздің заманымызға дейінгі дәуірде жасалды. Ал орыс жерінде каллиграфияның тамаша үлгілері 11 ғасырда басталды. Кітап басу ісінің және машинамен жазудың өрістеуіне байланысты каллиграфияның қолданылуы азайды, ол, негізінен, бастауыш мектепте пән ретінде оқытылды. каллиграфия кітапты көркемдеу, плакаттар жасау, графика, т.б. салаларда қолданылады. Қазіргі кезде де мектеп оқушыларынан каллиграфия принциптерін сақтау талап етіледі.

Араб жазуы, ежелгі Вавилонда б.з.б. 2000 жыл аккад, шумер тайпаларының жазба әріптері негізінде пайда болған. Осы жазу негізінде одан кейін б.з.б. 4000 жылдықтың орта шенінде Египетте ежелгі египет жазуы пайда болды. Одан кейін, б.з. II ғасыр шамасында Арабияда, арамей жазуы негізінде жасалды. Ал осы арамей жазуының өзі б.з.б. 1000 жылдық басында финикия жазуы негізінде пайда болды. Көне жазудың бір түрі ол бірыңғай дауыссыз дыбыстардан тұрады. Әр дауыссыздардан кейін дауысты дыбыс қосылып оқылады және оңнан солға қарай жазылады. Осы жазу негізінде араб, еврей, моңғол жазулары дамыған.

❖ Исламға дейінгі кезеңде араб жазуының мынадай даму кезеңдері болған: 1. Белгілі бір заттың бейнесіне негізделген идеографиялық кезең. 2. Жазудың негізі көркемдік таңбаға негізделетін таңбалық (период символика) кезең. 3. Адамзаттың алғаш рет алфавитке деген жасаған қадамы. Көркемдік буындар сөздерді құрап отырған. 4. Белгілердің суреттері алфавит үшін суреттердің атауларынан алынған дыбыстық кезең. 5. Ежелгі Шумерде алғашқы алфавиттың негізін салған белгілерді ойлап тапқан – алфавиттік кезең.

❖Қазіргі таңда араб алфавиті 28 әріптен(қосымша әріптер араб жазуын қолданып жүрген Иран және Пәкістан тілдерінде кездеседі) тұрады.

❖ *Көркем каллиграфия дамуының ең басты себептерінің бірі – діни негіздерге сүйенуінде. Ислам дінінде біз білетіндей тірі жандарды бейнелеуге болмайды, себебі адам баласы «әл-Халик» (الحالق) (әлБәри) (Жаратушы) және «әл-Мусаууир» (Кейін беруші) Алла тағаламен тең келе алмайды. Тағы бір айта кететін жайт, алғашқы мұсылман қауымдастығы тек қана сурет салу өнеріне қарсылық көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар кей жағдайларда бүкіл өнер атаулының барлығынан да бас тартып отырды. Олардың пайымдауынша, өнер – қауымды Құдайға бас июінен ашақтатады және Мұхаммад (с.а.с) пайғамбар уағыздаған Ислам дініне қарсы қояды.*

❖ Каллиграфия және каллиграфтар (хаттаттар) Каллиграфтар өздерінің бүкіл өмірлерін қолжазбаларды жазу мен каллиграфия өнерін дамытуға белсенді түрде ат салысқан. Олар каллиграфия өнерін кішкентай кездерінен бастап, ұзақ уақыт мерзімінде муфрадат атты арнайы жазу дәптерлерімен үйрене бастаған. Муфрадат дәптерінің құрамына бөлекбөлек әріптермен қатар, әріптердің әртүрлі комбинациялары, яғни белгілі бір әріптің жекеше, сөздің басындағы, ортасындағы, соңындағы формалары кіреді. Күнде бірнеше сағат бойы бас көтермей дайындалып отыратын болған кеңестер берген.

- . Атақты каллиграфтың бірі Йакут әл-Муста'сими тек өзінің шәкірттеріне ғана ұзақ уақыт бойы жазу жазғызып қоймай, оның өзі де күнде Құран Кәрімнен бір үзінді алып жазып отырған. Мұндай дағдыдан ол ешқашан айырылмаған деседі. Әдеттегідей, каллиграфтар аяқтарын молдасқұрып, алдына қатты қағазды (картон) тірек болу үшін қойып, оның үстіне қағаз не пергаментті жайып, жазуын асықпай отырып жазған. Егер де каллиграф жазуды екі қолымен бірдей жаза алатын қасиетке ие болса, онда осыдан оның шеберлігі байқалады. Шынында да, каллиграф атағына ие болу үшін, алғышартының бірі көпжылдар бойы дәйгілі болған каллиграфтардың еңбектерін бірінен соң бірін көшіріп жазуында болды. Сұлтан Али Мешхеди каллиграфия өнеріне бөлек трактат арнаған. Онда Али Мешхеди жаңадан осы өнердің баспалдағына қадам басқан оқушыға практикалық

❖ Осы трактат каллиграфиялық мектептердің негізгі ұстанымдарын ашып көрсететін оқу құралы болды. Мысал үшін, маңызды бір жаздайдың бірі, әртүрлі каллиграфтардың туындыларын оқырманға көрсету арқылы, солардың ішінен ең сұлу не жанына жағымдысын оқушы таңдап алып, тек сол жазу түрін, шебердің қолымен бірігіп кету және оның техникасын толық меңгеру мақсатында жазылған. Кейбір каллиграфтар соғылар болған. Олар жазу жазып отырған кездерінде көз алдыларына көптеген символикалық ойтолғаныстар мен қаламның және махаббаттың араларындағы метафоралық байланыстарды елестетіп отырған. Мистикалық идеялар көбіне лирикалық және дидактикалық поэзияға суреттеме (иллюстрация) ретінде көркемдік метафоралар (гр. *metaphora* – сөздерді ауыспалы мағынасында беру) мен аллегорияларда (гр. *allegoria* – астарлап айту) көрініс тапқан. Миниатюралар мен керамикадағы жазуларда нақтысопылардың өмірінен үзінділер салынып отырған

❖ *Араб каллиграфиясында әйгілі болған бірінші тұлға – ол Халид Аби Хайяз болған. Деректерге сүйенетін болсақ, ол б.з. VII – ғасырында өмір сүрген. Бірақ оның жетістіктері туралы біз нақты ешнәрсе айта алмаймыз. Кейін, VIII – ғасырда Готба атты каллиграф 4 каллиграфиялық стилді ойлап тапты – меккелік, мединалық, басралық және куфи. Аттары көп жағдайда олардың шыққан жерлеріне байланысты қойылып отырған, бірақ мұның өзі ғылыми тұрғыдан әлі дәлелденбеген. Бұл ертедегі араб жазуларының шығуына түрткі болған тағы бір нұсқасы - ислам қауымдастығында пайда болған әртүрлі идеологиялық секталардың өзара тартыстары деседі. Кейбір ғалымдардың айтуынша, шебер каллиграфтың бірі Мұхаммад Алидің күйеу баласы болды дейді, бірақ бұған да дәлел болатын ешбір дерек көзі жоқ.*